

ALEKSANDRA DURAKIEWICZ

REFLEKSJE NA TEMAT RELACJI KUBAŃSKO-WENEZUELSKICH W XX I XXI WIEKU

WSTĘP

Relacje między Kubą a Wenezuelą stanowią jeden z najbardziej znaczących przypadków współpracy politycznej i ideologicznej w kontekście współczesnej Ameryki Łacińskiej. Ewolucja tych więzi na przestrzeni XX i XXI wieku ukazuje złożoną dynamikę, na którą wpływ miały zarówno ideologiczne pokrewieństwa, zmieniające się uwarunkowania geopolityczne, jak i głęboko zakorzenione wspólne interesy strategiczne. Od formalnego nawiązania stosunków dyplomatycznych w 1902 r. po niedawne napięcia wywołane kryzysem gospodarczym w Wenezueli i sankcjami międzynarodowymi, wspólna historia obu państw odzwierciedla zarówno okresy dystansu, jak i zbliżenia oraz strukturalnej współpracy.

W pierwszej połowie XX wieku relacje bilateralne między Kubą a Wenezuelą miały w dużej mierze charakter formalny i umiarkowany. Obraz ten uległ jednak radykalnej zmianie po zwycięstwie rewolucji kubańskiej w 1959 r. Sympatia, jaką proces rewolucyjny na Kubie wzbudził wśród lewicowych środowisk Ameryki Łacińskiej, znalazła wyraz w realnym wsparciu, jakie organizacje wenezuelskie udzieliły Ruchowi 26 Lipca – zarówno w wymiarze logistycznym, jak i ideologicznym. Wizyta Fidela Castro w Wenezueli w 1959 r. podkreśliła symboliczne znaczenie tej solidarności. Jednakże już wkrótce doszło do zerwania więzi na skutek głębokich różnic ideologicznych między demokratycznymi rządami wenezuelskimi a nowo powstałym reżimem socjalistycznym na Kubie, co zaowocowało zerwaniem stosunków w 1961 r. w ramach tzw. Doktryny Betancourta.

Mgr ALEKSANDRA DURAKIEWICZ – Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Instytut Literaturoznawstwa; e-mail: aleksandra.durakiewicz@kul.pl.

Artykuły w czasopiśmie dostępne są na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa – Użycie niekomercyjne – Bez utworów zależnych 4.0 Międzynarodowe (CC BY-NC-ND 4.0)

Wznowienie stosunków dyplomatycznych w 1974 r., za pierwszej prezydentury Carlosa Andrésa Péreza, oznaczało pragmatyczny zwrot w wenezuelskiej polityce zagranicznej. To nowe otwarcie zapoczątkowało etap intensywnej współpracy, która nabrała pełnego rozmachu wraz z objęciem władzy przez Hugo Cháveza w 1999 r. Powstanie tzw. osi boliwariańskiej między Hawaną a Caracas opierało się na wspólnej narracji antyimperialistycznej, odwołaniu do idei Bolívara i Martíego oraz konstrukcji socjalistycznych modeli politycznych. Strukturalna wymiana wenezuelskiej ropy naftowej na kubańskie usługi medyczne i edukacyjne, zinstytucjonalizowana w ramach programów takich jak Misión Barrio Adentro, stanowi wyraźny przykład tej strategicznej współpracy.

Utworzenie w 2004 r. Boliwariańskiego Sojuszu dla Ludów Naszej Ameryki (ALBA) symbolizowało wolę obu rządów do zbudowania regionalnej alternatywy wobec neoliberalnego modelu forsowanego przez Stany Zjednoczone. Jednak śmierć Hugo Cháveza w 2013 r. oraz pogłębiający się od 2014 r. kryzys gospodarczy w Wenezueli zapoczątkowały fazę osłabienia osi Hawana–Caracas. Pomimo kontynuacji wzajemnego wsparcia politycznego, ograniczenia materialne zaczęły stopniowo osłabiać intensywność współpracy ekonomicznej, zwłaszcza w zakresie dostaw energii. Proces ten został dodatkowo wzmocniony przez rozpoczęcie normalizacji stosunków między Kubą a Stanami Zjednoczonymi za prezydentury Baracka Obamy, co tymczasowo przeddefiniowało priorytety strategiczne kubańskiego rządu.

Analiza relacji między Kubą a Wenezuelą pozwala zatem zrozumieć zarówno potencjał, jak i ograniczenia sojuszy ideologicznych w warunkach współczesnego systemu międzynarodowego. Studium tego procesu przyczynia się nie tylko do wyjaśnienia czynników warunkujących politykę zagraniczną obu państw, ale także stanowi klucz interpretacyjny do zrozumienia mechanizmów solidarności, zależności i suwerenności, które charakteryzują Amerykę Łacińską w okresie postzimnowojennym. Celem niniejszego artykułu jest krytyczna analiza najważniejszych momentów tej relacji bilateralnej, z uwzględnieniem jej ideologicznych fundamentów, instytucjonalnych przejawów oraz transformacji na przestrzeni ostatnich dekad.

WIEK XX

Początek relacji między Wenezuelą a Kubą datuje się na rok 1902, krótko po uzyskaniu przez wyspę niepodległości. Należy jednak zaznaczyć, że Kuba

była wówczas niemal całkowicie uzależniona od Stanów Zjednoczonych, m.in. ze względu na obowiązującą od 1901 r. poprawkę Platt. W latach dwudziestych i trzydziestych XX wieku współpraca między oboma państwami ograniczała się głównie do drobnych wymian handlowych. W kwestiach politycznych relacje były praktycznie nieistniejące — ograniczały się do okazjonalnych komentarzy polityków dotyczących sytuacji wewnętrznej w drugim kraju, zwłaszcza w kontekście zamachów stanu.

Po obaleniu dyktatury Fulgencio Batisty i triumfie rewolucji kubańskiej rząd Wenezueli uznał nowo utworzony rząd w Hawanie. 23 stycznia 1959 r. Fidel Castro przybył na pięć dni do Caracas, gdzie został entuzjastycznie przyjęty zarówno przez obywateli, jak i władze państwowe. Podczas wizyty uczestniczył m.in. w spotkaniu na Uniwersytecie Centralnym, gdzie wystąpił wspólnie z Pablo Nerudą. Należy jednak podkreślić, że wizyta ta miała nie tylko charakter symboliczny – Castro zależało również na nawiązaniu współpracy gospodarczej¹.

Już w lutym 1959 r., po objęciu władzy przez Rómulo Betancourta, stosunki między Kubą a Wenezuelą uległy gwałtownemu pogorszeniu. Głównym powodem była działalność Kuby na rzecz wspierania wenezuelskich ruchów partyzanckich, m.in. poprzez szkolenia oraz dostarczanie ograniczonych ilości broni. W 1961 r., w ramach tzw. Doktryny Betancourta, zakładającej nieutrzymywanie stosunków z reżimami niedemokratycznymi, Wenezuela oficjalnie zerwała stosunki dyplomatyczne z Kubą². Pomimo tego, w drugiej połowie lat 60. Kuba nadal aktywnie wspierała marksistowskie ugrupowania próbujące obalić rząd Raúla Leoniego, następcy Betancourta – w szczególności Fuerzas Armadas de Liberación Nacional oraz Partido Comunista de Venezuela. Działania te spotkały się ze stanowczą krytyką ze strony władz wenezuelskich, które zwróciły się o interwencję do Organizacji Państw Amerykańskich, co doprowadziło do wykluczenia Kuby z tej organizacji³.

Przywrócenie stosunków dyplomatycznych między Kubą a Wenezuelą nastąpiło dopiero w 1974 r. z inicjatywy prezydenta Carlosa Andrésa Péreza. Zapoczątkowało to okres stopniowej normalizacji relacji, a jednym z pierwszych efektów było wznowienie przez Wenezuelę dostaw ropy naftowej na

¹ L. CINO, *Sixty Years On from Fidel Castro's First Trip to Venezuela*, "Translating Cuba" 23.01.2019, <https://translatingcuba.com/sixty-years-on-from-fidel-castros-first-trip-to-venezuela/> [dostęp: 02.04.2025].

² J. EWELL, *Venezuela, a century of change*, Stanford: Stanford University Press 1984, s. 112-118.

³ U.S. Department of State, *Foreign Relations of the United States, 1964-1968*, vol. 31, South and Central America; Mexico, Document 6, 1964, <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1964-68v31/d6> [dostęp: 03.04.2025].

Kubę. W kolejnych latach stosunki ulegały jednak pogorszeniu, m.in. z powodu incydentów związanych z kubańskimi uchodźcami szukającymi azylu w wenezuelskiej ambasadzie w Hawanie, a także zarzutów o ingerencję Kuby w sprawy wewnętrzne Wenezueli.

W lutym 1992 r. podpułkownik Hugo Chávez podjął próbę przeprowadzenia zamachu stanu, która została początkowo potępiona przez Fidela Castro. Dwa lata później, po uniewinnieniu Cháveza, Castro zaprosił go do Hawany. W tym czasie Kuba znajdowała się w głębokim kryzysie gospodarczym, będącym następstwem upadku Związku Radzieckiego⁴. Fidel Castro, szukając sojuszników w regionie, dostrzegł w Chávezie potencjalnego sprzymierzeńca. Obaj politycy mieli ze sobą wiele wspólnego – także Castro próbował obalić rząd swojego kraju, za co spędził kilka lat w więzieniu. Od 1994 r. stał się on dla Cháveza wzorem i mentorem.

W tym samym czasie Chávez założył swoją partię *Movimiento V República*, a jego celem stało się zwycięstwo w wyborach prezydenckich zaplanowanych na rok 1998. W kampanii wyborczej obiecywał walkę z korupcją oraz redystrybucję bogactwa, ze szczególnym uwzględnieniem dochodów z ropy naftowej, co przyniosło mu zdecydowane zwycięstwo.⁵ Choć rząd kubański nie miał bezpośredniego wpływu na wynik wyborów, jego wsparcie miało znaczenie w dalszym rozwoju kariery politycznej Cháveza.

WIEK XXI

Początek lat 2000 bez wątpienia uznaje się za największe zacieśnienie relacji między Wenezuelą a Kubą. Współpraca Castro z Chávezem opierała się przede wszystkim na wspólnej bazie ideologicznej związanej z nowym socjalizmem, walką z imperializmem i budową alternatywnego modelu rozwoju. Kubańczyk stał się pewnego rodzaju „ojcem politycznym” dla boliwariańskiej rewolucji w Wenezueli.

Chávez, już po paru latach od objęcia władzy, zaczął się liczyć ze sprzeciwem wobec prowadzonej przez niego polityki. W 2002 r. został przeprowadzony nieudany zamach stanu przez jego współpracowników. Zdał sobie

⁴ R. SÁNCHEZ OTERO, *Memories of Commander Chávez's First Visit to Cuba and the Genesis of ALBA-TCP*, „Orinoco Tribune” 14.12.2024, <https://orinocotribune.com/memories-of-commander-chavez-s-first-visit-to-cuba-and-the-genesis-of-alba-tcp/> [dostęp: 03.04.2025].

⁵ *Chávez Wins Venezuela Election Convincingly*, „Los Angeles Times” 07.12.1998, <https://www.latimes.com/archives/la-xpm-1998-dec-07-mn-51505-story.html> [dostęp: 03.04.2025].

wtedy sprawę, że nie może liczyć na nikogo ze swoich rodaków, dlatego tak bardzo istotne stało się dla niego zacieśnienie stosunków z Castro. W tym samym roku udał się do Hawany prosić go o pomoc. W efekcie zaangażowana została kubańska agencja wywiadowcza G2, a także część personelu wojskowego. W zamian za to Wenezuela wysyłała na Kubę dziesiątki tysięcy baryłek ropy rocznie⁶.

Kolejny istotny filar współpracy między oboma krajami to utworzenie La Alianza Bolivariana para los Pueblos de Nuestra América – Tratado de Comercio de los Pueblos (ALBA-TCP), będące odpowiedzią na Área de Libre Comercio de las Américas, wielostronnego porozumienia o wolnym handlu podpisanego w Miami przez przedstawicieli wszystkich krajów, oprócz Kuby. W ramach pierwszego porozumienia Wenezuela zobowiązała się dostarczać Kubie ok. 53 tys. baryłek ropy dziennie na preferencyjnych warunkach, czyli połowa kwoty miała być płacona w ciągu 90 dni od zakupu, a reszta w ciągu 25 lat, z dwuletnim okresem karencji, obejmującym zarówno koszt transportu, jak i ubezpieczenie⁷. Kuba w zamian wysyłała tysiące lekarzy, nauczycieli i doradców w celu wdrożenia programów społecznych w Wenezueli, realizując program Misión Barrio Adentro, który podzielony został na cztery etapy. Na początku do Wenezueli przybyło ponad 10 000 kubańskich pracowników służby zdrowia⁸. Lekarze skupiali się na profilaktyce, szczepieniach, leczeniu chorób przewlekłych i poprawie ogólnego stanu zdrowia mieszkańców dzielnic biedy. Usługi były całkowicie bezpłatne, co stanowiło radykalną zmianę w stosunku do wcześniejszego, niewydolnego systemu publicznego. W pierwszym etapie zaplanowano wybudowanie 6576 punktów konsultacyjnych Misión Barrio Adentro, jednakże do 2008 r. udało się otworzyć 3456⁹. Drugi etap zakładał budowę ośrodków rehabilitacyjnych, a także innych ośrodków opieki specjalistycznej. Celem etapu trzeciego była modernizacja szpitali. W ostatnim etapie zobowiązano się do wybudowania szesnastu nowych specjalistycznych szpitali¹⁰. Inicjatywy te stały się symbolem rewolucji boliwariańskiej.

⁶ HUDSON INSTITUTE, *The Cubanization of Venezuela*, <https://www.hudson.org/node/34491> [dostęp: 03.04.2025].

⁷ C.A. ROMERO, *South-South Cooperation between Venezuela and Cuba*, „Reality of Aid Special Report on South-South Cooperation” 2010, s. 108, <https://www.realityofaid.org/wpcontent/uploads/2013/02/ROA-SSDC-Special-Report10.pdf> [dostęp: 03.04.2025].

⁸ Tamże, s. 109.

⁹ M. ÁLVAREZ-DARDET, *Barrio Adentro: ¿una utopía de salud pública?*, „Salud Pública” 9.01. 2012, https://www.madrimasd.org/blogs/salud_publica/2012/01/09/132990 [dostęp: 03.04.2025].

¹⁰ L. CHARLES, C. MANTINI-BRIGGS, *“Misión Barrio Adentro”: Medicina Social, Movimientos Sociales de los Pobres y Nuevas Coaliciones en Venezuela*, „Salud Colectiva” 3(2007), n. 2, s. 159-

Mimo tego wszystkie te działania krytykowane były nie tylko w kraju, ale także na arenie międzynarodowej, chociaż bez wątpienia poprawiły stan zdrowia wielu Wenezuelczyków żyjących w ubóstwie. Misión Barrio Adentro od samego początku zmagало się z wieloma problemami takimi, jak niewystarczające finansowanie, wywieranie presji na lekarzy, fałszerstwa, a także sprzeciw wenezuelskich medyków. Kolejnym problemem, który zaważył na częściowej porażce, był zaprojektowany w 2006 r. przez administrację George'a Busha program Cuban Medical Professional Parole, zachęcający kubańskich lekarzy (m.in. tych przebywających w Wenezueli) do przyjazdów do USA. Wielu z nich po ucieczce ujawniło prawdę o bardzo trudnych, wręcz niewolniczych warunkach pracy w Wenezueli¹¹.

Współpraca kubańsko-wenezuelska nie opierała się tylko na sferze medycznej, ale także na społecznej i edukacyjnej. Program Misión Robinsón składał się z dwóch etapów. Pierwszy z nich polegał na zastosowaniu kubańskiej metody „Yo sí puedo”, przygotowanej przez pedagog Leonelę Relys na zlecenie Fidela Castro, polegającej na nauce czytania i pisania osób dorosłych. Wiązało się to z wysłaniem przez Kubę nauczycieli, doradców pedagogicznych oraz tysiące kaset wideo, podręczników i materiałów dydaktycznych¹². Według UNESCO Wenezuela dzięki tej metodzie stała się krajem wolnym od analfabetyzmu¹³. Drugi etap programu edukacyjnego polegał na kontynuacji edukacji na poziomie podstawowym w ramach szkół dla dorosłych. Jednakże, mimo znacząco widocznych jego pozytywnych efektów, przede wszystkim wśród najuboższej części społeczeństwa, program ten spotkał się z krytyką. Chávezowi zarzucano, że wszystkie działania nie mają na celu poprawienia jakości życia klas niższych, a jedynie są one częścią propagandy politycznej, zwłaszcza do budowania poparcia wśród marginalizowanej części kraju. Twierdzono również, że program łączył edukację z indoktrynacją ideologiczną, promując idee rewolucji boliwariańskiej i kult jednostki Cháveza¹⁴.

176, https://www.scielo.org.ar/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S1851-82652007000200005&lng=es&nrm=iso [dostęp: 04.04.2025].

¹¹ *Over 700 Cuban doctors working in Venezuela have fled across to Colombia*, “Marco Press” 25.08.2015, <https://en.mercopress.com/2015/08/25/over-700-cuban-doctors-working-in-venezuela-have-fled-across-to-colombia> [dostęp: 04.04.2025].

¹² N. RODÍGUEZ, *Homenaje a Leonela Relys, autora del programa de alfabetización Yo sí puedo*, “Tribuna de La Habana” 17.01.2020, <https://www.tribuna.cu/capitalinas/2020-01-17/homenaje-a-leonela-relys-autora-del-programa-de-alfabetizacion-yo-si-puedo> [dostęp: 04.04.2025].

¹³ *Venezuela Celebrates Five Years Free of Illiteracy*, “Venezuelanalysis” 28.10.2010, <https://venezuelanalysis.com/news/5770/> [dostęp: 04.04.2025].

¹⁴ M. MUNDÓ, *Las misiones educativas: ¿política pública para la inclusión o estrategia para el clientelismo político?*, „Cuadernos del Cendes” 26(2009), n. 71, s. 27-48, <http://homolog->

Poza tym często brakowało materiałów dydaktycznych, a instruktorzy byli słabo opłacani lub niedostatecznie przygotowani, a w miarę pogłębiającego się kryzysu program stawał się coraz mniej dostępny.

Wymieniona wcześniej współpraca kubańsko-wenezuelska nie podobała się Stanom Zjednoczonym, jednakże nie stanowiła ona specjalnie zbyt dużego ryzyka geopolitycznego. Sytuacja ta zmieniła się w roku 2005, kiedy to z inicjatywy prezydenta Cháveza powstał projekt Petrocaribe, mający na celu integrację energetyczną Kuby z państwami środkowoamerykańskimi. Dla USA było to poważne wyzwanie, ponieważ Petrocaribe bezpośrednio podważało amerykańskie wpływy w regionie, osłabiało ich narzędzia nacisku ekonomicznego i wspierało rządy sprzeciwiające się polityce Waszyngtonu.

Jednym z kluczowych powodów, dla których Petrocaribe zostało uznane za zagrożenie, była jego rola w osłabieniu uzależnienia karaibskich i środkowoamerykańskich krajów od amerykańskich instytucji finansowych. Zamiast kredytów z Międzynarodowego Funduszu Walutowego czy Banku Światowego – często powiązanych z surowymi warunkami – Petrocaribe oferowało łatwy dostęp do taniej energii, z odroczoną płatnością, niskim oprocentowaniem i możliwością spłaty usługami lub towarami. Tym samym wiele biednych państw – jak Haiti, Nikaragua, Jamajka czy Dominikana – zyskało alternatywne źródło finansowania, co ograniczyło skuteczność amerykańskich instrumentów kontroli gospodarczej. Drugim powodem była rosnąca rola Kuby w tym projekcie. Model stworzony przez Hawanę i Caracas już od 2000 r. – czyli wymiana ropy na usługi medyczne, edukacyjne i wywiadowcze – został z powodzeniem przeniesiony na inne kraje należące do Petrocaribe¹⁵. W ten sposób Kuba zaczęła eksportować nie tylko kadry medyczne, ale i wpływy polityczne, umacniając swoją pozycję w regionie i torpedując politykę izolacji Kuby forsowaną przez kolejne administracje USA.

Co istotne, Petrocaribe nie powstało w próżni. Wysyłki ropy na Kubę rozpoczęły się na podstawie porozumienia *Convenio Integral de Cooperación* podpisanego w październiku 2000 r. między Wenezuelą a Kubą. Już wtedy Hawana otrzymywała ponad 50 tys. baryłek ropy dziennie po preferencyjnych warunkach, a od 2004 r. – czyli od momentu utworzenia ALBA – liczba ta

ve.scielo.org/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S1012-25082009000200003&lng=en&nrm=iso [dostęp: 04.04.2025].

¹⁵ D.L. GOLDWYN, C.R. GILL, *Uncertain Energy: The Caribbean's Gamble with Venezuela*, "Atlantic Council" 16.07.2014, <https://www.atlanticcouncil.org/in-depth-research-reports/report/uncertain-energy-the-caribbean-s-gamble-with-venezuela/> [dostęp: 05.04.2025].

wzrosła do nawet 100 tys. baryłek dziennie¹⁶. Petrocaribe można więc traktować jako rozszerzenie tego modelu na szerszą skalę regionalną, bazujące na tej samej idei: ropa w zamian za polityczną lojalność i współpracę w duchu „amerykańskiego antyimperializmu”.

Z punktu widzenia USA, sprzedaż ropy przez Wenezuelę była realną konkurencją ideologiczną i ekonomiczną, wzmacniającą państwa, które otwarcie występowały przeciwko amerykańskiej hegemonii. Kraje objęte programem często głosowały wspólnie na forach międzynarodowych, wspierały projekty ALBA, a także sprzeciwiały się interwencjom i sankcjom wobec Wenezueli czy Kuby. Co więcej, Petrocaribe budowało sieć powiązań surowcowo-financeowych, która w oczach USA mogła uzależniać te państwa od Caracas – analogicznie do sposobu, w jaki ZSRR utrzymywało wpływy w Europie Wschodniej w czasach „zimnej wojny”.

Kolejnym niepokojącym elementem współpracy kubańsko-wenezuelskiej był ten o charakterze militarnym, który rozpoczął się ok. 2004 r., jednakże wiedza ta nie była ogólnodostępna. Już w 2008 r., według raportu Center for a Secure Free Society, Kuba zaczęła wysyłać doradców wojskowych do wenezuelskich instytucji odpowiedzialnych za bezpieczeństwo wewnętrzne i wywiad. Kubańczycy pomagali m.in. w reorganizacji Servicio Bolivariano de Inteligencia Nacional i szkoleniu kadr¹⁷. Co więcej, według tego samego raportu na terenie Wenezueli istniały centra dowodzenia i analizy wywiadowczej prowadzone z udziałem kubańskich oficerów, które zaczęły odgrywać kluczową rolę w monitorowaniu nie tylko opozycji, ale także całego społeczeństwa.

Istotnym punktem w relacjach wenezuelsko-kubańskich była śmierć jednego z przywódców. Kiedy 5 marca 2013 r. zmarł Hugo Chávez, współpraca między oboma krajami zaczęła się zmieniać. Dla Fidela istotne było, aby dalej podtrzymywać ścisłe stosunki ze swoim sojusznikiem. Mimo że formalnie oba kraje nadal deklarowały „braterskie” relacje w duchu rewolucji boliwariańskiej i idei ALBA, realna głębokość współpracy zaczęła stopniowo słabnąć, a zachodzące zmiany miały charakter zarówno polityczny, jak i gospodarczy. Objęcie władzy przez Nicolása Maduro i pogłębiający się kryzys spowodowały zmniejszanie się liczby dostarczanych baryłek ropy na Kubę. Śmierć Fidela Castro była drugim istotnym czynnikiem wpływającym na rozchodzenie się współpracy między tymi krajami. Objęcie władzy przez Raula Castro,

¹⁶ E. PÁEZ-PUMAR, *Convenios de Cooperación entre Cuba y Venezuela*, AIPOP 12 lipca 2015, <https://aipop.org/web/convenios-de-cooperacion-entre-cuba-y-venezuela/> [dostęp: 05.04.2025].

¹⁷ A. RIVERO, *The Cuban Military Take Over in Venezuela*, „Diálogo Américas” 24.09.2019, <https://dialogo-americas.com/articles/the-cuban-military-take-over-in-venezuela-2/> [dostęp: 06.04.2025].

a następnie przez Miguela Díaza-Canela, który stał się pierwszym prezydentem Kuby spoza rodziny Castro, wpłynęło na zmianę niektórych aspektów polityki wewnętrznej oraz międzynarodowej wyspy, co oddziaływało na jej relacje z Wenezuelą. Choć Kuba wciąż deklarowała solidarność i wspierała reżim Maduro, zmiany na Kubie i w samej Wenezueli miały znaczenie dla dalszego rozwoju współpracy.

Pod rządami Díaza-Canela Kuba zaczęła intensywnie szukać alternatywnych źródeł wsparcia gospodarczo-finansowego, by zredukować zależność od Wenezueli. Jednocześnie pogłębiający się kryzys w Wenezueli, w tym dalszy spadek wydobywania ropy i ograniczenia w dostawach, wywierały dodatkową presję na kubańską gospodarkę, która stawiała się coraz bardziej uzależniona od zagranicznych partnerów. Dla przykładu – Wenezuela w latach 2012-2013 wysyłała na Kubę ok. 100 000 baryłek ropy dziennie¹⁸. W 2019 r. eksport ropy wynosił ok. 32 000 baryłek dziennie, w 2020 r. – ok. 44 000¹⁹, w 2021 r. – ok. 21 000²⁰. Aczkolwiek po 2023 r. liczba delikatnie wzrosła, jednakże nadal pozostaje na niskim poziomie. Warto zaznaczyć, że spadek dostaw tego surowca z Wenezueli miał poważne konsekwencje dla Kuby, która zmagająca się z poważnym kryzysem energetycznym, objawiającym się m.in. częstymi przerwami w dostawach prądu.

Co do współpracy między tymi krajami w kontekście poprawy poziomu edukacji w Wenezueli, po 2013 r. program Misión Robinsón nie został oficjalnie przerwany, aczkolwiek brak funduszy i niestabilność instytucji edukacyjnych w Wenezueli osłabiły jego zasięg. Władze Kuby kontynuowały deklaratywne poparcie dla projektu, jednak realna pomoc w terenie stawiała się coraz bardziej symboliczna. Wpływ na to miały także protesty społeczne Wenezuelczyków oraz pogarszająca się sytuacja materialna rodzin, które coraz częściej rezygnowały z uczestnictwa w inicjatywach edukacyjnych na rzecz pracy zarobkowej lub emigracji. Mimo to projekt Misión Robinsón pozostawał jednym z głównych symboli współpracy kubańsko-wenezuelskiej, wykorzystywanym propagandowo przez obie strony jako dowód solidarności rewolucyjnej i wspólnej walki z analfabetyzmem.

¹⁸ *How Venezuela's Collapse Helped Thaw Cuban-American Relations*, "Time" 18.12.2014, <https://time.com/3639939/venezuela-role-cuba-america-relations/> [dostęp: 24.04.2025].

¹⁹ M. PARRAGA, *Cuba Struggles to Buy Fuel as Imports from Venezuela Dwindle* "Data Reuters" 05.04.2022, <https://www.reuters.com/business/energy/cuba-struggles-buy-fuel-imports-venezuela-dwindle-data-2022-04-05/> [dostęp: 24.04.2025].

²⁰ Tamże.

ZAKOŃCZENIE

Analiza stosunków kubańsko-wenezuelskich od początku XX wieku do czasów współczesnych ukazuje, jak silnie relacje te były determinowane przez zmieniające się konteksty geopolityczne, ideologiczne i gospodarcze. Od marginalnych kontaktów handlowych i dyplomatycznych, przez okres konfrontacji ideologicznej w czasie „zimnej wojny”, aż po ścisłe partnerstwo strategiczne w pierwszych dekadach XXI wieku – relacje między tymi dwoma krajami przeszły wielowymiarową ewolucję.

Najważniejszym punktem zwrotnym w tej historii było objęcie władzy przez Hugo Cháveza i jego decyzja o zbliżeniu się do Kuby. Zawarte wówczas porozumienia, zwłaszcza w ramach programów ALBA, Petrocaribe, Misión Barrio Adentro i Misión Robinsón, stworzyły unikalny model współpracy oparty na wymianie zasobów surowcowych i ludzkich, ugruntowany wspólną narracją rewolucyjną i antyimperialistyczną. Model ten, mimo licznych sukcesów społecznych, nie był jednak wolny od kontrowersji, wewnętrznych napięć i krytyki dotyczącej jego trwałości, efektywności oraz roli w umacnianiu autorytarnych struktur władzy.

Śmierć Hugo Cháveza i Fidela Castro, pogłębiający się kryzys polityczno-gospodarczy w Wenezueli, a także transformacje polityczne zachodzące na Kubie po 2018 r. doprowadziły do widocznego osłabienia intensywności dwustronnych relacji. Choć oficjalna retoryka obu państw nadal podtrzymuje narrację braterstwa rewolucyjnego, to praktyczny wymiar współpracy uległ wyraźnemu ograniczeniu, a obie strony koncentrują się coraz bardziej na wewnętrznych wyzwaniach.

Trudno dziś jednoznacznie przewidzieć przyszłość współpracy kubańsko-wenezuelskiej. Z jednej strony, wspólne doświadczenia historyczne, ideologiczna bliskość i przeszłe inwestycje mogą sprzyjać dalszej kooperacji. Z drugiej, obecne realia – w tym osłabienie gospodarek, presja społeczna, zmieniające się uwarunkowania międzynarodowe oraz postępująca regionalna dezintegracja – każą z ostrożnością patrzeć na możliwości rekonstrukcji dawnego poziomu zażyłości.

Niewykluczone, że w nadchodzących latach relacje te przyjmą nową formę – mniej opartą na ideologii, a bardziej na pragmatycznych interesach i doraźnych kalkulacjach politycznych. Obserwacja tych procesów pozostaje ważna nie tylko dla zrozumienia sytuacji wewnętrznej obu państw, lecz również dla analizy szerszych tendencji geopolitycznych w regionie Ameryki Łacińskiej.

BIBLIOGRAFIA

- ÁLVAREZ-DARDET M., *Barrio Adentro: ¿una utopía de salud pública?*, "Salud Pública" 9.01.2012, https://www.madrimasd.org/blogs/salud_publica/2012/01/09/132990 [dostęp: 03.04.2025].
- CHARLES L., MANTINI-BRIGGS C., "Misión Barrio Adentro": *Medicina Social, Movimientos Sociales de los Pobres y Nuevas Coaliciones en Venezuela*, "Salud Colectiva" 3(2007), n. 2, s. 159-176, <https://www.scielo.org.ar/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S1851-82652007000200005&lng=es&nrm=iso>. ISSN 1669-2381 [dostęp: 04.04.2025].
- Chávez Wins Venezuela Election Convincingly, "Los Angeles Times" 7.12.1998, <https://www.latimes.com/archives/la-xpm-1998-dec-07-mn-51505-story.html> [dostęp: 03.04.2025].
- CINO L., *Sixty Years On from Fidel Castro's First Trip to Venezuela*, "Translating Cuba" 23.01.2019, <https://translatingcuba.com/sixty-years-on-from-fidel-castros-first-trip-to-venezuela/> [dostęp: 02.04.2025].
- EWELL J., *Venezuela, a century of change*, Stanford: Stanford University Press 1984.
- GOLDWYN D.L., GILL C.R., *Uncertain Energy: The Caribbean's Gamble with Venezuela*, "Atlantic Council" 16.07.2014, <https://www.atlanticcouncil.org/in-depth-research-reports/report/uncertain-energy-the-caribbean-s-gamble-with-venezuela/> [dostęp: 05.04.2025].
- How Venezuela's Collapse Helped Thaw Cuban-American Relations*, "Time" 18.12.2014, <https://time.com/3639939/venezuela-role-cuba-america-relations/> [dostęp: 24.04.2025].
- HUDSON INSTITUTE, *The Cubanization of Venezuela*, <https://www.hudson.org/node/34491> [dostęp: 3.04.2025].
- MUNDÓ M., *Las misiones educativas: ¿política pública para la inclusión o estrategia para el clientelismo político?*, „Cuadernos del Cendes" 26(2009), n. 71, s. 27-48, http://homologve.scielo.org/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S1012-25082009000200003&lng=en&nrm=iso [dostęp: 04.04.2025].
- Over 700 Cuban doctors working in Venezuela have fled across to Colombia*, "Marco Press" 25.08.2015, <https://en.mercopress.com/2015/08/25/over-700-cuban-doctors-working-in-venezuela-have-fled-across-to-colombia> [dostęp: 04.04.2025].
- PÁEZ-PUMAR E., *Convenios de Cooperación entre Cuba y Venezuela*, "AIPOP" 12.07.2015, <https://aipop.org/web/convenios-de-cooperacion-entre-cuba-y-venezuela/> [dostęp: 05.04.2025].
- PARRAGA M., *Cuba Struggles to Buy Fuel as Imports from Venezuela Dwindle*, "Data", Reuters, 5.04.2022, <https://www.reuters.com/business/energy/cuba-struggles-buy-fuel-imports-venezuela-dwindle-data-2022-04-05/> [dostęp: 24.04.2025].
- RIVERO A., *The Cuban Military Take Over in Venezuela*, "Diálogo Américas" 24.09.2019, <https://dialogo-americas.com/articles/the-cuban-military-take-over-in-venezuela-2/> [dostęp: 06.04.2025].
- RODÍGUEZ N., *Homenaje a Leonela Relys, autora del programa de alfabetización Yo sí puedo*, "Tribuna de La Habana" 17.01.2020, <https://www.tribuna.cu/capitalinas/2020-01-17/homenaje-a-leonela-relys-autora-del-programa-de-alfabetizacion-yo-si-puedo> [dostęp: 04.04.2025].
- ROMERO C.A., *South-South Cooperation between Venezuela and Cuba*, „Reality of Aid Special Report on South-South Cooperation" 2010, s. 108, <https://www.realityofaid.org/wpcontent/uploads/2013/02/ROA-SSDC-Special-Report10.pdf> [dostęp: 03.04.2025].
- SÁNCHEZ OTERO R., *Memories of Commander Chávez's First Visit to Cuba and the Genesis of ALBA-TCP*, "Orinoco Tribune" 14.12.2024, <https://orinocotribune.com/memories-of-commander-chavez-s-first-visit-to-cuba-and-the-genesis-of-alba-tcp/> [dostęp: 03.04.2025].

U.S. Department of State, Foreign Relations of the United States, 1964–1968, vol. 31, South and Central America; Mexico, Document 6, 1964, <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1964-68v31/d6> [dostęp: 03.04.2025].

Venezuela Celebrates Five Years Free of Illiteracy, “Venezuelaanalysis” 28.10.2010, Venezuelä <https://venezuelaanalysis.com/news/5770/> [dostęp: 04.04.2025].

REFLEKSJE NA TEMAT RELACJI KUBAŃSKO-WENEZUELSKICH W XX I XXI WIEKU

Streszczenie

Artykuł podejmuje analizę współpracy kubańsko-wenezuelskiej w latach 2000–2023, koncentrując się na jej aspektach politycznych, gospodarczych, edukacyjnych i medycznych oraz na ich znaczeniu geopolitycznym. Wraz z objęciem władzy przez Hugo Cháveza relacje między Kubą a Wenezuelą przybrały formę strategicznego sojuszu o charakterze antyimperialistycznym, osadzonego w ideologii rewolucyjnej i postulatcie integracji regionalnej. Współpraca ta realizowana była m.in. w ramach inicjatyw ALBA, Petrocaribe oraz programów społecznych takich, jak Misión Barrio Adentro czy Misión Robinsón.

W artykule przedstawiono zarówno główne korzyści wynikające z tego partnerstwa – jak dostęp Kuby do tanich dostaw ropy naftowej czy obecność tysięcy kubańskich lekarzy w Wenezueli – jak i problemy, mianowicie rosnąca zależność energetyczna oraz instrumentalizacja pomocy społecznej w celach politycznych. Szczególną uwagę poświęcono przemianom zachodzącym po śmierci Cháveza i w obliczu pogłębiającego się kryzysu gospodarczego w Wenezueli, które wpłynęły na zakres i dynamikę współpracy.

Słowa kluczowe: Wenezuela; Kuba; Fidel Castro; Hugo Chávez

REFLECTIONS ON CUBAN-VENEZUELAN RELATIONS IN THE 20TH AND 21ST CENTURIES

Summary

This article analyzes Cuban-Venezuelan cooperation between 2000 and 2023, focusing on its political, economic, educational, and medical dimensions, as well as its geopolitical significance. Following Hugo Chávez's rise to power, relations between Cuba and Venezuela evolved into a strategic, anti-imperialist alliance grounded in revolutionary ideology and a vision of regional integration. This cooperation was implemented through initiatives such as ALBA, Petrocaribe, and social programs including *Misión Barrio Adentro* and *Misión Robinson*.

The article outlines the key benefits of this partnership – such as Cuba's access to subsidized oil and the deployment of thousands of Cuban medical professionals in Venezuela – alongside the challenges, including growing energy dependency and the political instrumentalization of social assistance. Particular attention is given to the transformations that occurred after Chávez's death and amidst Venezuela's deepening economic crisis, which significantly influenced the scope and dynamics of bilateral cooperation.

Keywords: Venezuela; Cuba; Fidel Castro; Hugo Chávez